

Számítógép architektúrák

A memória

Tartalom

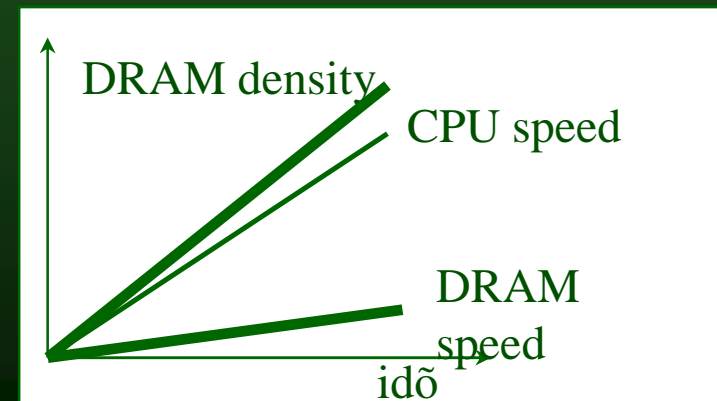
- Félvezető tárolók
- DRAM, SRAM
- ROM, PROM
- Tokozások, memóriamodulok
- Lokális elve
- Gyorsítótárak (cache)

A memória

- **Tár: programok és adatok tárolására. Címezhető cellák.**
- **Központi tár: (gyors) memóriabuszon v. a rendszerbuszon keresztül kapcsolódik a processzorhoz**
- **Memória a perifériavezérlőkön is! Ezek is címezhetők! Néha címtartományuk egybeesik, néha nem.**
- **Később figyeljük meg a memória-hierarchiát!**

A táruk implementációja

- Régebben ferritgyűrűs táruk: mágnesezhetőség-fluxusváltás elven. Nem felejtettek.
- Ma már magas-integráltságú félvezető lapkák (milló számú tranzisztor[-kondenzátor] hálózata, tokban), memória modulra szerelve
 - ciklikus működés!
- Két trend:
 - kapacitás növelés,
 - elérési idő csökkentés.

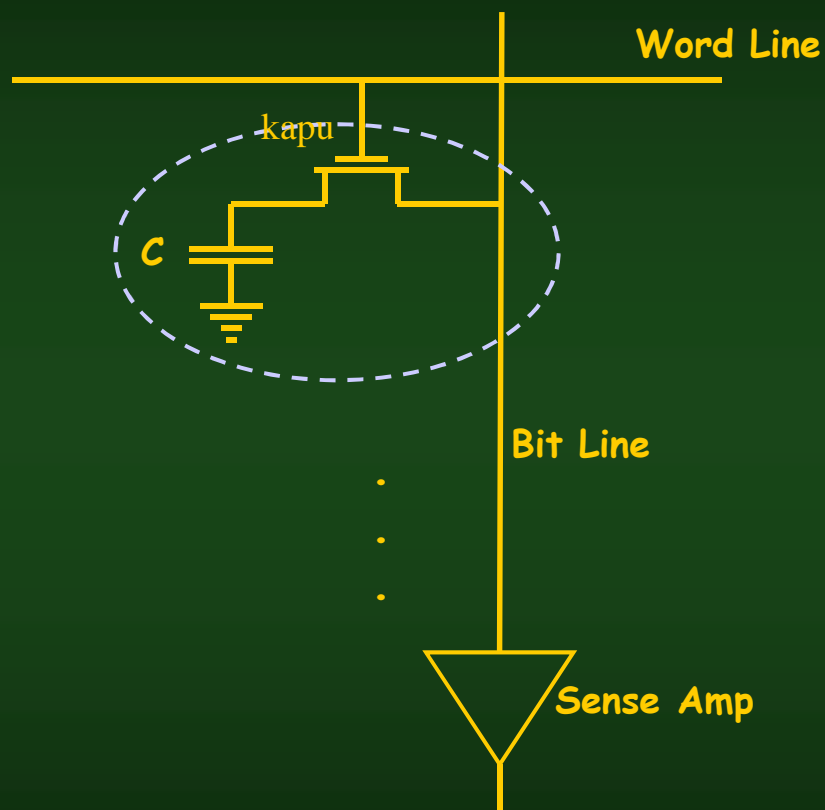
Megjegyzések

- A „kiszolgálási idő” két összetevője:
 - (1) **access time**, a memória modulhoz beérkező kérelemtől a rendelkezésre állásig eltelt idő (a memória modul válaszideje).
Ez nagyságrendileg *80-50 ns* szokott lenni;
 - (2) a memória **buszbeli** (és a chipset-beli) **idő**.
Ez átlagosan, nagyságrendben *125ns*.
- Ezzel egy **átlagos kiszolgálási idő: 195 ns**.
- Vessük össze egy (átlagos) **L2 cache** (ez CPU-n kívüli, external cache) kiszolgálási idővel, nos ez **45 ns**.
- Az SDRAM-ok megjelenése óta a sebességet MHz-ben adják meg. Még egy kis „hamisság”: a lapkákra lehet írva ns-ban idő: nos, az a ciklusidő!!!
Azaz **15 ns → 66 MHz; 10 ns → 100 MHz; 8 ns → 133 MHz** sít. (Szóval ez a busz ciklus ...)
- A valódi memóriaelérési sebesség a buszciklus szorozva a szószélességgel (MHz * bit) ... Pl.
 - 100 MHz lapka, 64 bites busz = 800 MByte/sec sebesség
 - RDRAM 800 MHz, 16 bites = 1,6 GByte/sec

A félvezető tárolók

- **RAM: Random Access Memory**
 - random: egy cella elérése nem függ a többitől, akár “véletlenszerűen” bármelyiket címezhetjük.
(Nem pl. szekvenciális elérésű)
 - Sorokból és oszlopokból álló háló, elemei a cellák
- **DRAM: Dynamic RAM**
 - Egy cella egy tranzisztor-kondenzátor pár, egy bithez.
 - Dinamikusság: a kiolvasás-beírás, a “frissítés” is dinamikus, időt igénylő.
 - Írható-olvasható,
 - táp megszűnésével “felejt”.
 - MOS, CMOS, NMOS technológiák.

Egy cella ...

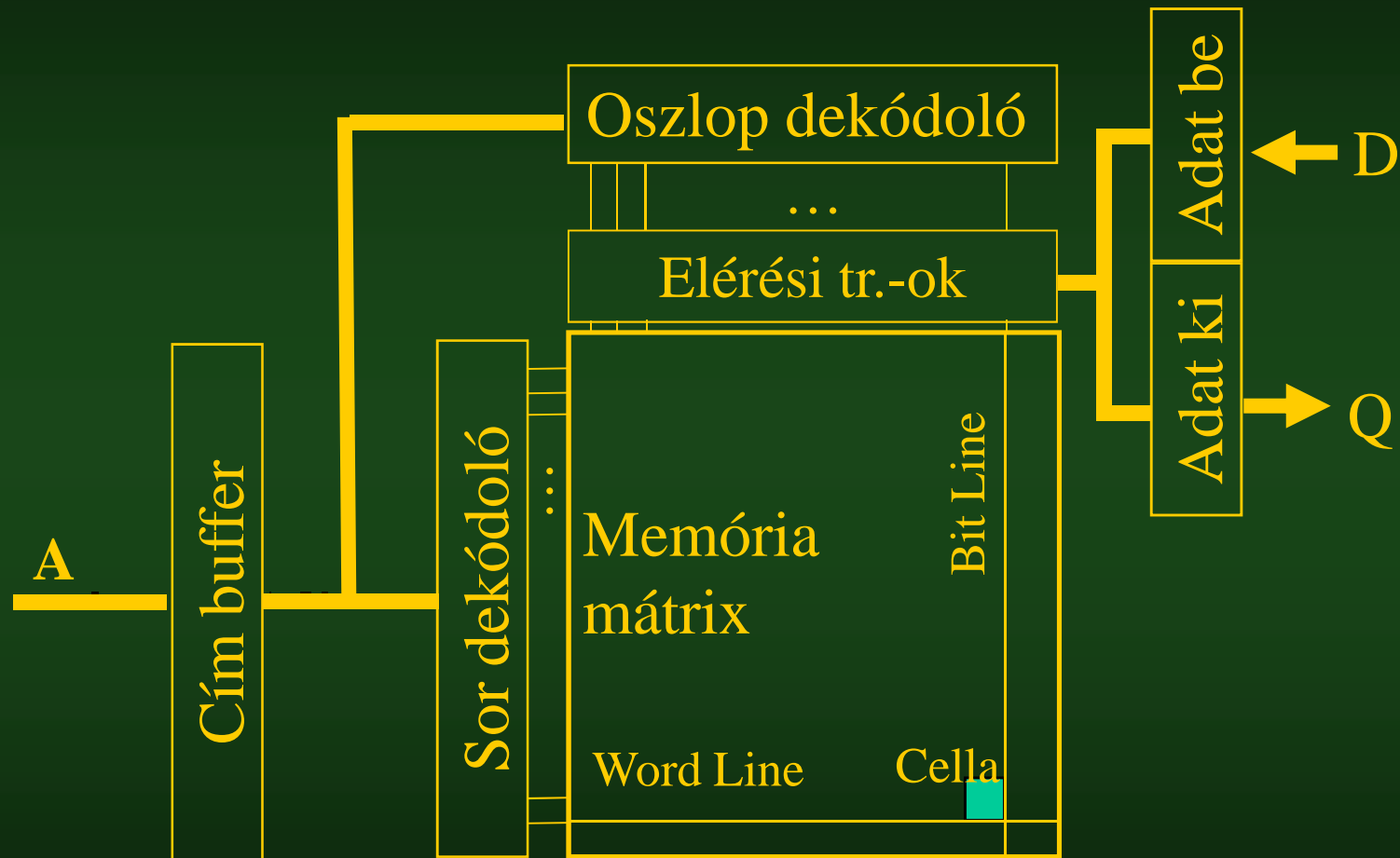

- Írás:
 - Állíts a bit vonalra magas v. alacsony szintet (a beírni kívánt bit szerint);
 - Nyisd a kaput: megfelelően feltöltődik a C
- Olvasás
 - Állítsd a bit vonalat „fele” feszültségre;
 - Nyisd a kaput;
 - A C szintjétől függően a Sense Amp érzékel ...

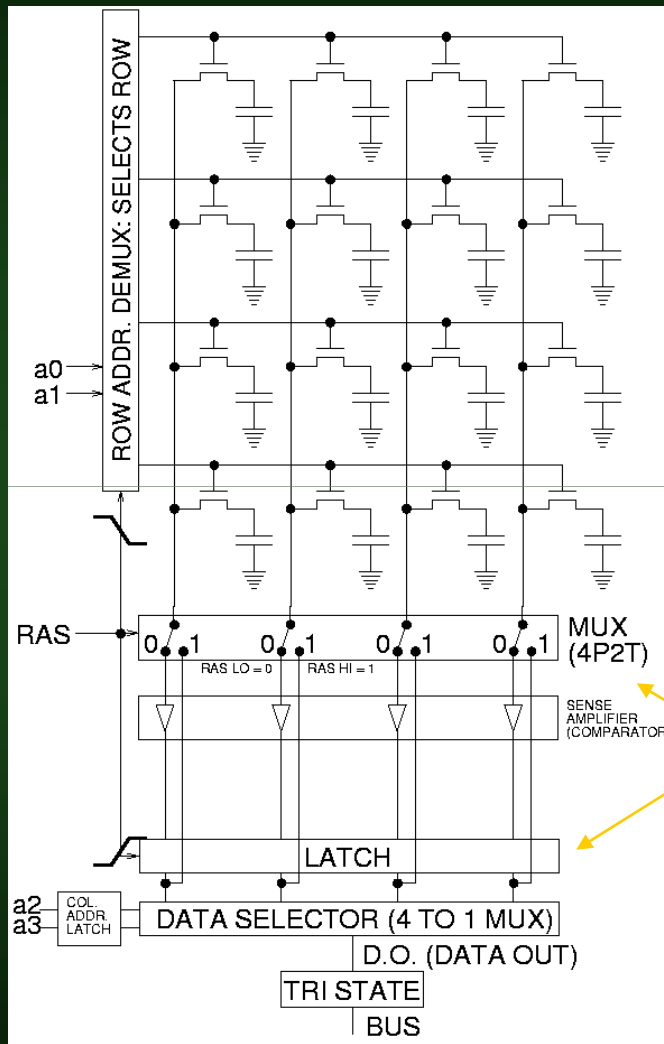
DRAM áramkörei ...

- Sorokból és oszlopokból álló háló, elemei a cellák
- A lapkában további speciális áramkörök segítenek
 - Cellák sor/oszlopainak kiválasztására (r/c address select/decoder, sor/oszlop cím bufferek)
 - A cellákból „kiolvasott” jelek tárolására (sens amplifiers: elérési tranzisztorok, output buffers)
 - Frissítési szekvenciák nyomon követésére (counter)
 - A cellák írására, töltésük „megemelésére” (write enable)
- „Kívülről” segíthet a memória controller (esetleg CPU)
 - Memória típus, sebesség, mennyiség azonosítás, hibakezelés

DRAM logikai felépítés

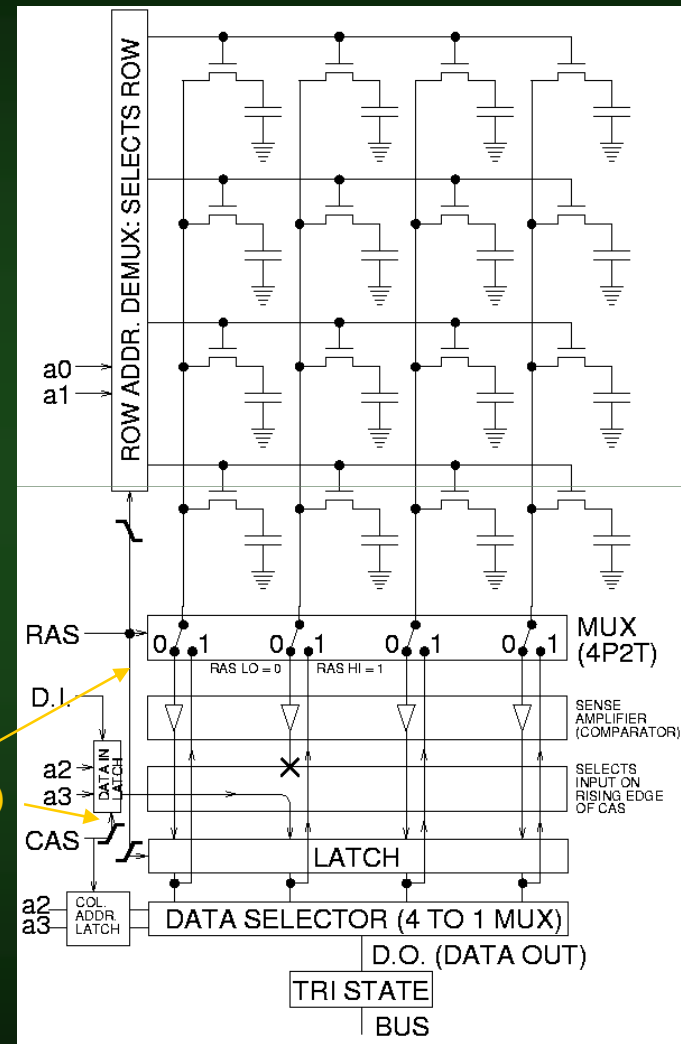

Egy 4 x 4-es mátrix

Olvasás

A memória © Vadász, 2007.

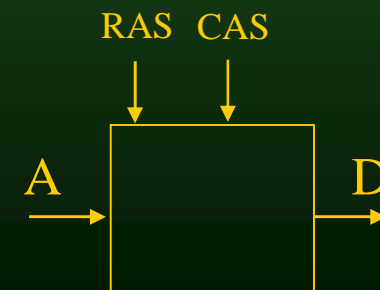
Frissítés
(visszaírás)

Írás

Ea7 10

DRAM operációk

- **Tipikus memóriaelérés (olvasás):**
 - Sorcím a cím-lábakon → RAS jel leesik: sorcím rögzül a sor-cím-bufferben és az elérési tranzisztorok (sens amps) aktíválódnak;
 - a RAS jel stabilizálódásával a teljes sor celláinak értékét felveszik az elérési tranzisztorok;
 - Oszlopcím a cím-lábakon → CAS jel leesik: oszlop cím rögzül az oszlop-cím-bufferekben; a CAS stabilizálódásakor a kiválasztott rész töltődik az output bufferba.

Technológiák

- **Fast Page Mode (FPM) RAM** (egy sorcímzés mellett több oszlopcímzés), **Extended Data Out (EDO)**
- **Burst Extended Data Output (BEDO) RAM** (egy sorcímzés, egy oszlopcímzés mellett 4 adatcella) (dual bank, de az EDO „halála” miatt elavult)
- **SDRAM: Synchronous DRAM** (mehetünk a 66-100MHz fölé)
A mem „zárolja” a CPU-tól jövő cím, adat és kontrol infókat, autonóm módon dolgozik (a system clock kontrollja alatt), mialatt a CPU csinálhat mást. Valamennyi idő (latency) után az outputon ott az eredmény (pipeline)...
- **ESDRAM (Enhanced ...):** a szokásos SDRAM lapkán kisebb SRAM cache is van (akár 200 MHz is)
- **DDR: 2-burst-deep prefetch buffer, DDR2: 4, DDR3: 8**

Roadmap ...

Bemutató év	Technológia	„Sebesség” határ	Max Bps
1987	FPM	50 ns	176 MBps
1995	EDO	50 ns	186 Mbps
1997	PC66 SDRAM	60-66-83 MHz	240 MBps
1998	PC100 SDRAM	100 MHz	400 MBps
1999	RDRAM	800 MHz	1,6 GBps
1999/2000	PC133 SDRAM	133 MHz	532 MBps
2000	DDR SDRAM	266 MHz	1064 MBps

A piaci arányok ...

	SDRAM	DDR	RDRAM	EDO	DDR2
2002	55%	39%	5%	1%	
2003	13%	81%	3%		3%
2004	8%	83%	2%		9%
2005	5%	58%	2%		35%

Félvezető tárolók ...

- **ROM: Read Only Memory: csak olvasható.**
 - Ez is cellák hálózata, oszlop-sor tömbbe rendezve,
 - diódák a cellákban, összekötést adnak (1 bit), nincs összekötés (0 bit).
 - Kikapcsolva nem felejt a lapka.
 - Elérések itt is random jellegűek. (oszlop-sor kiválasztás).
 - Címtartományuk, címezhetőségük egybeeshet a DRAM-okkal: a (központi) memória részben ROM-okból, részben DRAM-ból állhat.
- **PROM, EPROM: Beégethető a tartalom, EPROM-nál törölhető és újraírható ...**

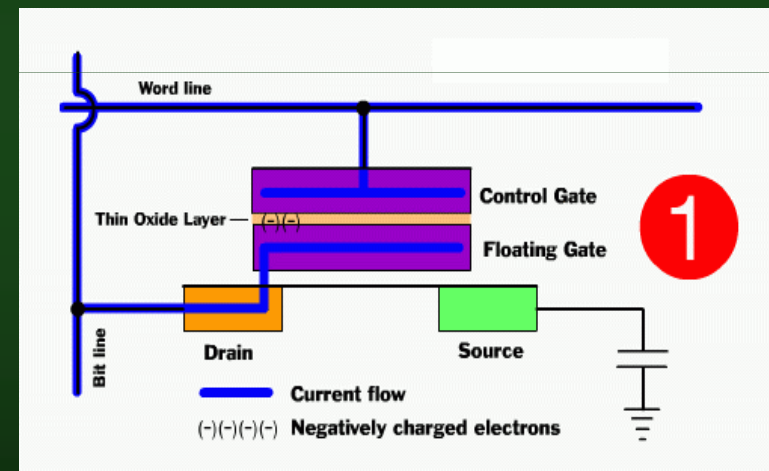
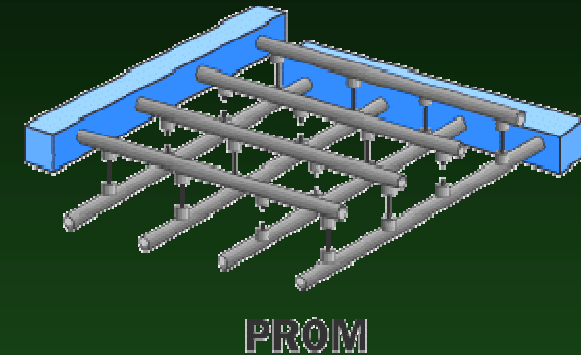
Félvezető tárolók ...

- PROM (Programmable ROM)

- Sor-oszlop háló,
- a cellákban „olvadó biztosíték” (fuse),
- Beégethető a tartalom.

- EPROM (Erasable PROM)
törölhető és újraírható ...

- Cellákban két kapus tranzisztor
 - Floating gate (negatívra töltve zár)
 - Control gate
 - Köztük oxidréteg
- 1 bit: „összekötve” a bit- és word line ...
- 0 bit: a kapu „zárva”

Félvezető tárolók ...

- **EEPROM (Electronical Erasable PROM)**
 - Mint az EPROM, de nem UV fény „töröl”.
 - Lassú, mert 1 bájtot lehet egyszerre törölni, újraírni ...
- **FLASH memory**
 - Ez valójában EEPROM, de egyszerre blokkot (512 bájtot) lehet újraírni.
 - Már elég gyors.

Félvezető tárolók ...

- **FLASH memory** NOR flash

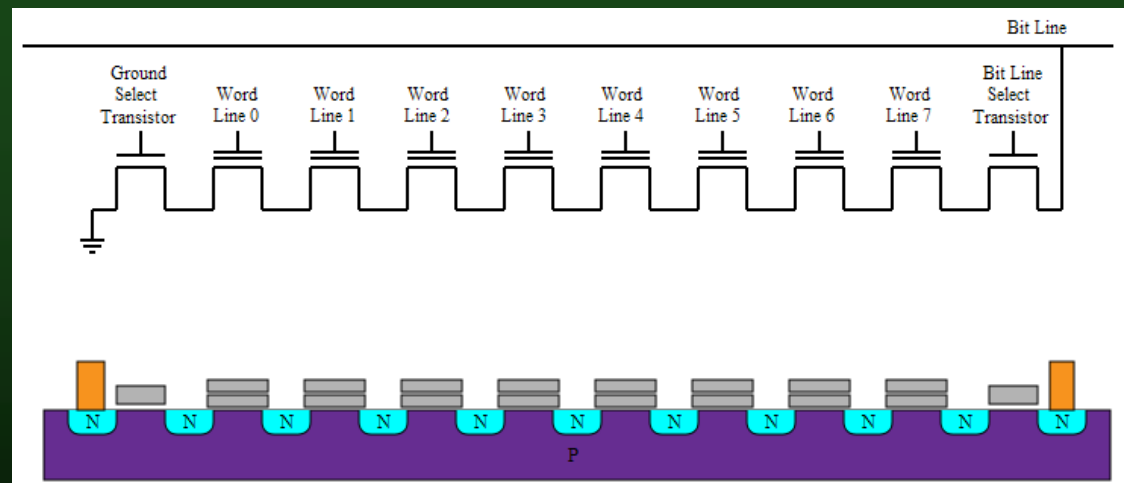
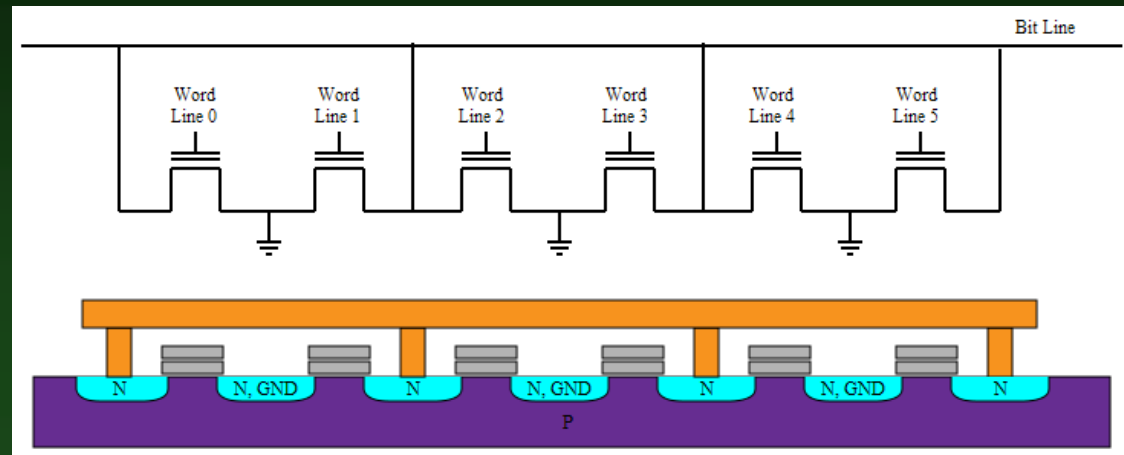
Memory wear: 100000
program-erase (P/E) cycles

Erase sets (all) bits,
programming can only
clear bits:

1111 – 1110 – 1010 - 0010, **NAND flash**
finally 0000

Cell read-out:

a voltage intermediate between the
threshold voltages is applied
to the CG, and the MOSFET channel
will conducting or remain insulating,
depending on the V_T of the cell, which is in turn controlled by charge on the FG.

Félvezető tárolók ...

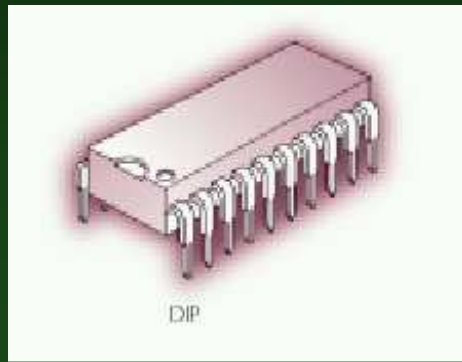
- **SRAM: Static Random Access Memory**
 - ezek is írhatók, olvashatók,
 - random elérésűek,
 - kiolvasási idejük hallatlanul gyors (szinte 0),
 - de drágák és
 - energiaigényesek (ezért melegednek, hűtendők!)
 - Gyorsító-tárakhoz (cache) használják.
 - Egy cellájuk 4-6 tranzisztorból álló flip-flop áramkör ...
nincs bennük kondenzátor ... (olyanok, mint a CPU-k regiszterei)

Memória (összefoglalás)

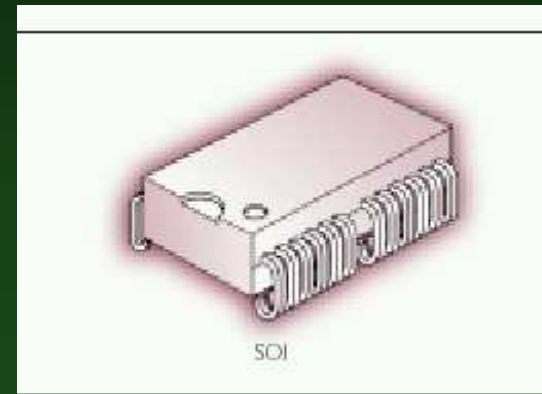
- **RAM**
 - **DRAM (Tokozott magas integráltságú áramköri lapkák)**
 - FPM, EDO, BEDO DRAM
 - SDRAM, ESDRAM
 - DDR, DDR2, DDR3
 - RDRAM
 - **SRAM**
 - **ROM**
 - PROM
 - EPROM, EEPROM
- **FLASH**

A DRAM lapkák tokozása

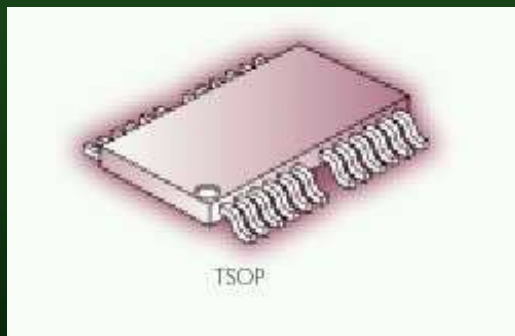
DIP: Dual In-Line Package

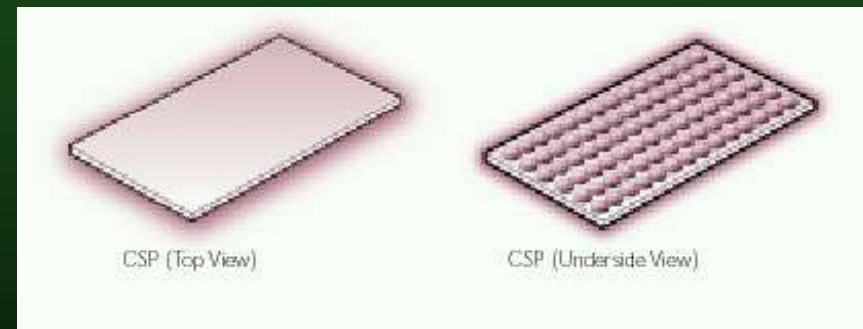
SOJ: Small Outline J-lead

TSOP: Thin Small Outline Package

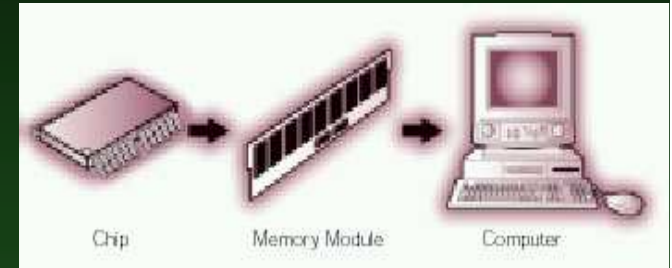
CSP: Chip Scale Package

Ball grid array (BGA)

Memória modulok

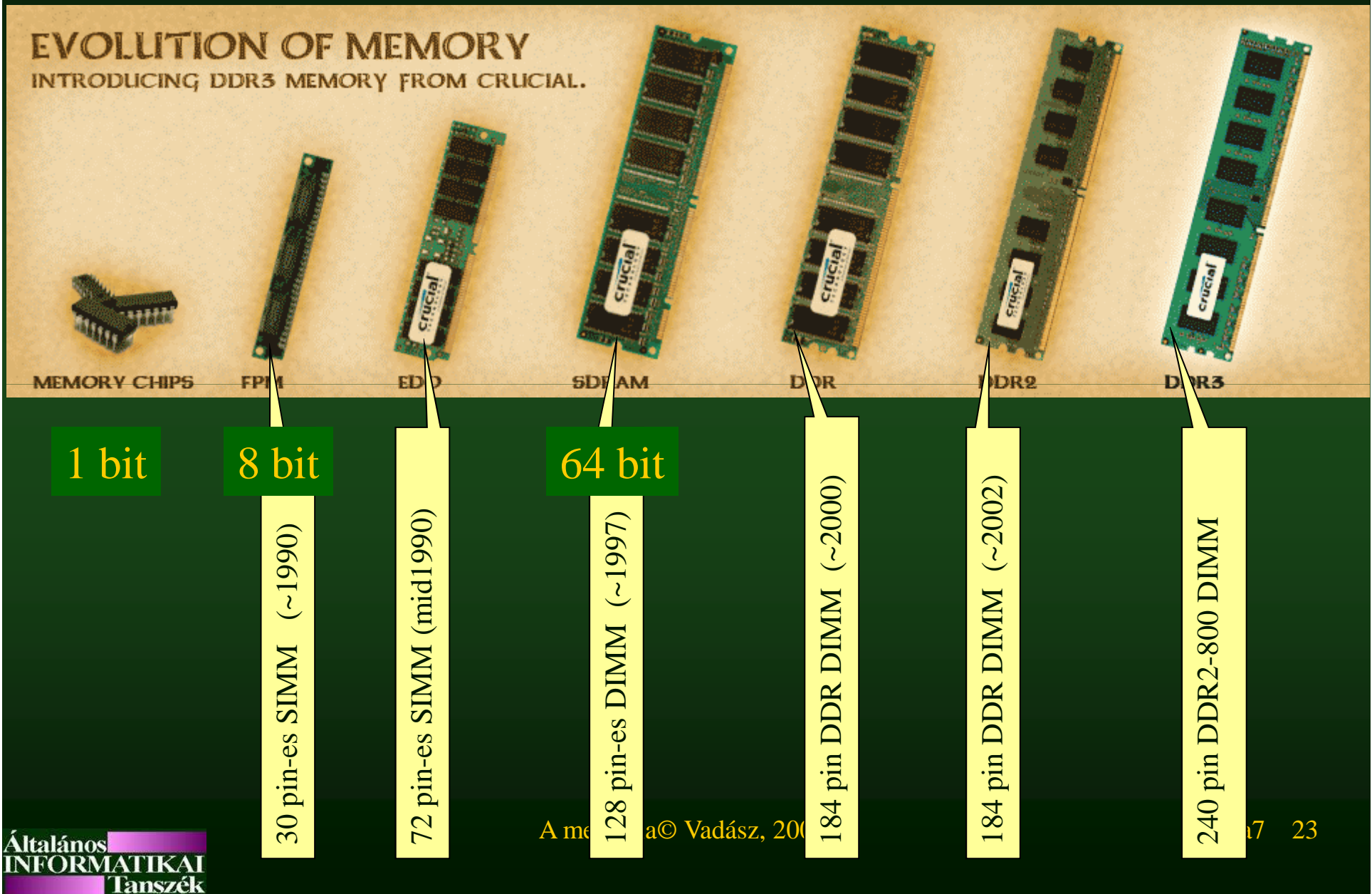
- Memória modulok (MM) hordozzák a lapkákat. Szabványok. Az alaplap(ok) foglalatába helyezhetők.
- Single In-line MM (SIMM)
 - 32 bites CPU-khoz
 - 72 érintkező a modulon
- Dual In-line MM (DIMM)
 - 128, 184, 240 láb, 64 bites CPU-khoz is
- Small Outline DIMM (SODIMM)
 - 144 (72) érintkező, sokkal kisebb, notebook-okhoz
- Rambus (RIMM, SORIMM)
 - 16 bites adatösvény, pipelining, gyors

DDR400 (800 MHz-es
frontside bus chipset-
hez)

History ...

EVOLUTION OF MEMORY
INTRODUCING DDR3 MEMORY FROM CRUCIAL.

A memory ... © Vadász, 2007

7 23

Bár növeljük a frekvenciát ...

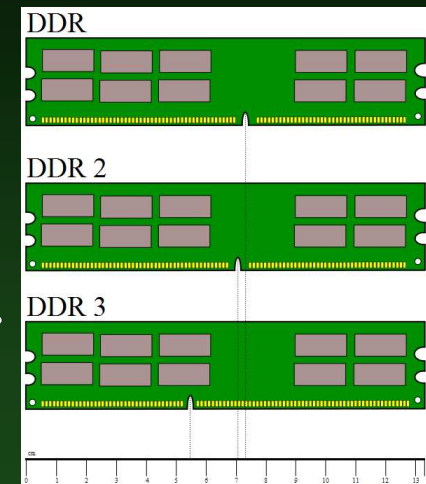
- A memória időzítések (amit lehet, kell állítani) a nagyobbak a rosszabbak

SDRAM: 2,5-2-2-5 (t_{CL} - t_{RCD} - t_{RP} - t_{RAS})

DDR (200): 2,5-3-3-8 2.5V 2-burst-deep prefetch buffer

DDR2 (400): 5-5-5-15 1.8V 4-burst-deep

DDR3 (800): 9-9-9-24 1.5V 8-burst-deep

t_{CL} CAS Latency: a CAS leesése utáni várakozás ideje, szokásosan 2, 2.5, 3 ciklus. Miután ez letelik, az adat a DQ lábakra került.

t_{RCD} RAS to CAS Delay: RAS leesés utáni várakozás, amíg a CAS jelet lehet küldeni. Szokásosan 2, 3 ciklus

t_{RP} RAS Precharge: Ezalatt az idő alatt a vezérlő ismét deaktiválja a sort.

t_{RAS} Active to precharge delay: ezalatt a sor aktív kell legyen, Csak ezután lehet deaktiválni. 5 – 8 ciklus szokott lenni. Teljesülnie kell:

$$t_{RCD} + t_{CL} < t_{RAS}$$

http://www.tomshardware.com/2007/10/03/pc_memory/

Növeljük a teljesítményt ...

- Szélességnövelés, pipelining, bursting
- Dual channel (párhuzamosítás)

If you want maximum memory performance, you should install two memory modules into two different memory channels to have it run in dual-channel mode. This doubles memory bandwidth by providing a 128-bit data bus.

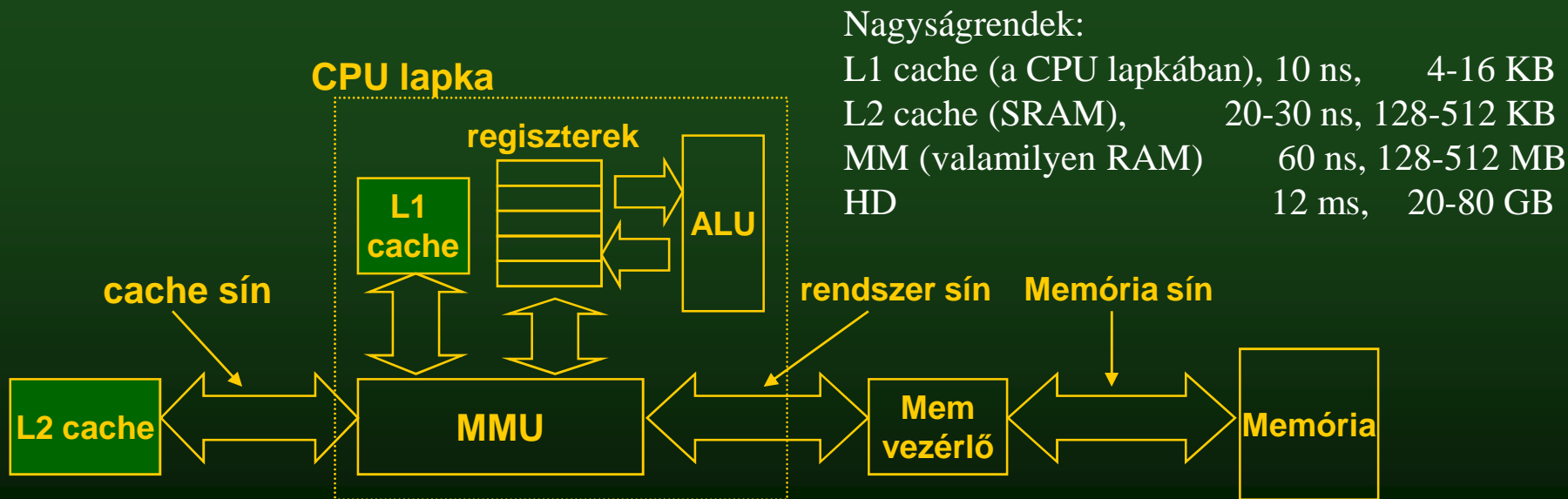
- Gyorsítótárak (cache) alkalmazásával
- Asszociatív tárok alkalmazásával

Installing two memory modules into the same channel of the memory controller will force it into single-channel mode.

A gyorsítótárak (caches)

- A programok lokalitása: tapasztalat
- Kisebb kapacitású, de a CPU-hoz “közelebbi“ és gyorsabb (SRAM) memória, amiben
- a központi memória tartalom egy része szintén megvan.
- A CPU “egyszerre“ címzi a cache-t is, a központi memóriát is:
 - ha találat van a cache-ben, csak onnan vesz!
 - gond lehet az adat-konzisztencia!

A memória© Vadász, 2007.

Ea7 26

A lokalitás elve

Principle of Locality

- Processzek statisztikailag megfigyelhető tulajdonsága, hogy egy idő-intervallumban címtartományuk egy szűk részét használják ...
 - **Időbeli lokalitás**
 - Hivatkozott címeiket újra ...
 - **Térbeli lokalitás**
 - Közeli címeiket ...
- Az elv érvényesülése miatt van értelme **kisebb, de gyorsabb átmeneti tárolók használatának** ...
 - Gyorsítótár; munkakészlet; TLB; diszk buffer cache ...

A **80/20 szabály**: egy processz a kódja-adatai 20 %-át használja életének 80 %-ban

Lokálitás elve (illusztráció)

- Processz futása során instrukciók sorozatát hajtja végre (instrukció hivatkozás sorozat),
- Az instrukciókban memória-hivatkozások lehetnek (adat hivatkozás)
- A hivatkozások sorozata a hivatkozási lánc (Reference String):
- $\omega = r_1, r_2, \dots, r_t, \dots, r_T$ # r_t : instr. vagy adat hiv.

for(i=1; i<=n; i++) a[i]=b[i]+c[i]; // n=1000 legyen

A gépi nyelvű program regiszteres gépen kb:

Lokalitás elve (illusztráció)

Cím	Kód/adat	Megjegyzés
4000	LOAD (R1), ONE	R1 index reg inicializálás
4001	LOAD (R2), n	R2 határ reg inicializálás
4002	COMP R1, R2	$i > n$ tesztelés
4003	JG 4009	Feltételes ugrás
4004	LOAD (R3), B[R1]	B[i] betöltés R3-ba
4005	ADD (R3), C[R1]	Összeadás
4006	STOR A[R1], (R3)	A[i]-be tárolás
4007	ADD (R1), ONE	I inkrementáció
4008	JUMP 4002	Ciklus újra
4009	...	Ciklus után

Cím	Kód/adat
6000-6999	Tárolóhely A számára
7000-7999	Tárolóhely B számára
8000-8999	Tárolóhely C számára
9000	ONE
9001	Tárolóhely n számára

Ekkor a hivatkozási lánc a következő (összesen 9 instrukció-hiv. ebből 7-re 1000-szer:

4000, 9000, 4001, 9001,

(4002, 4003, 4004, 700i, 4005, 800i, 4006, 600i, 4007, 4008)¹⁰⁰⁰

4002, 4003, 4009

Lokális elve (illusztráció)

- Ugyanez virtuális memória menedzselésnél, lapozós rendszerben ...
- Legyen a lapméret 1000, a virtuális cím: $v = (p, o)$
(pl $a[16]$ 6015 címe ekkor $v = (6, 15)$)
- **Ekkor a lapok hivatkozási lánc (összesen 5 lap):**
4, 9, 4, 9,
(4, 4, 4, 7, 4, 8, 4, 6, 4, 4)¹⁰⁰⁰
4, 4, 4
- Kisméretű munkakészlet esetén sem valószínű a laphiba ...

Gyorsítótárak szintjei

A gyorsítótár koncepció minden két szint között lehetséges, ahol a felsőbb szint gyorsabb, bár kisebb kapacitású.

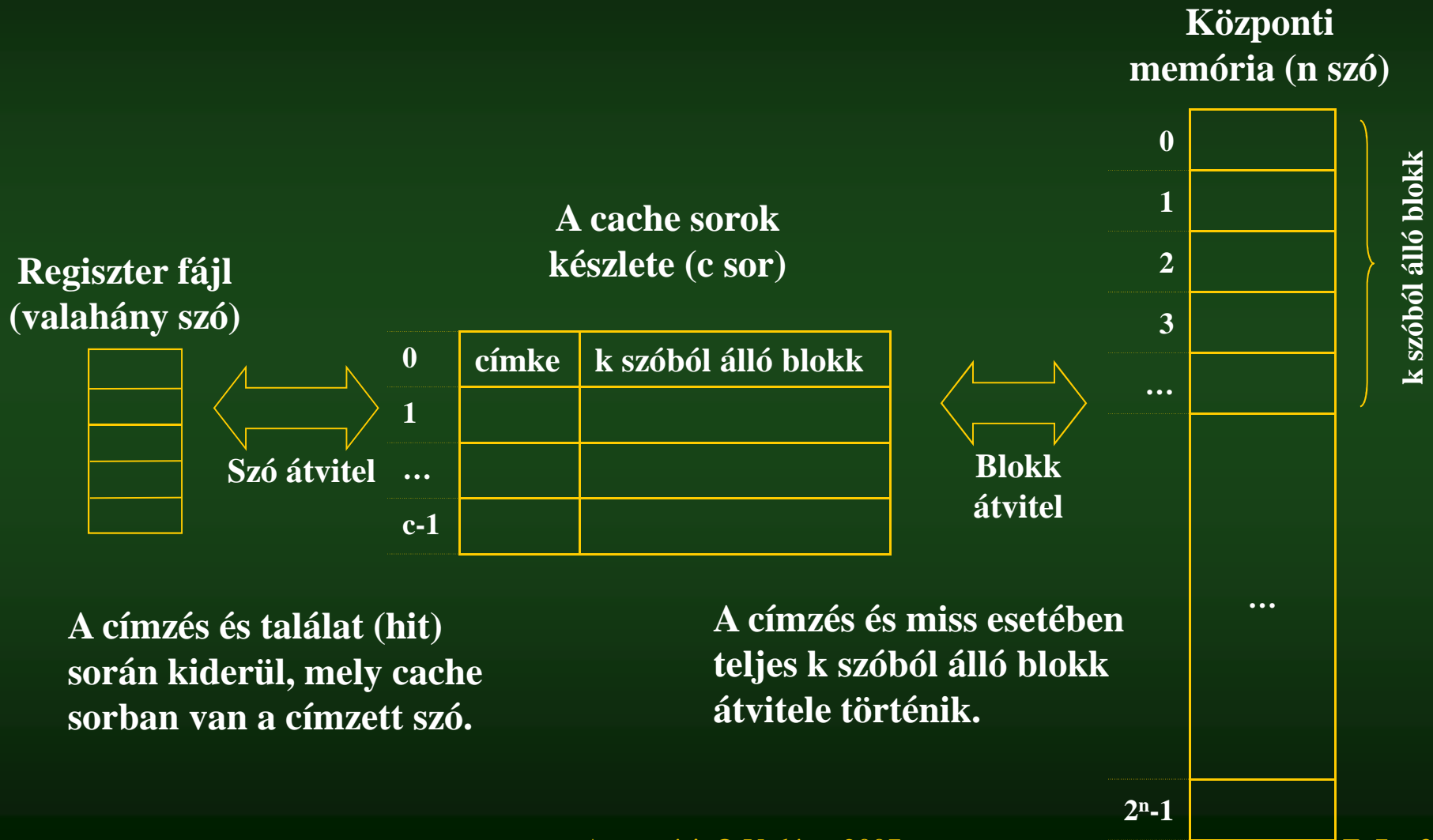
Az alsóbb szinthez fordulás gyakorisága csökkenni fog.

Level 1	CPU-n belül	~ 10 ns	4 – 16 KB
Level 2	SRAM cache sínen	~ 20 -30 ns	128 – 512 KB
Központi memória	DRAM memória sínen	~ 60 - 195 ns	128 – 512 MB
Diszkek	Mágneses+mech I/O sínen	~ 10 - 12 ms	32 – 1000 GB
Internet	Hálózaton	~ 1 s -	szinte határtalan

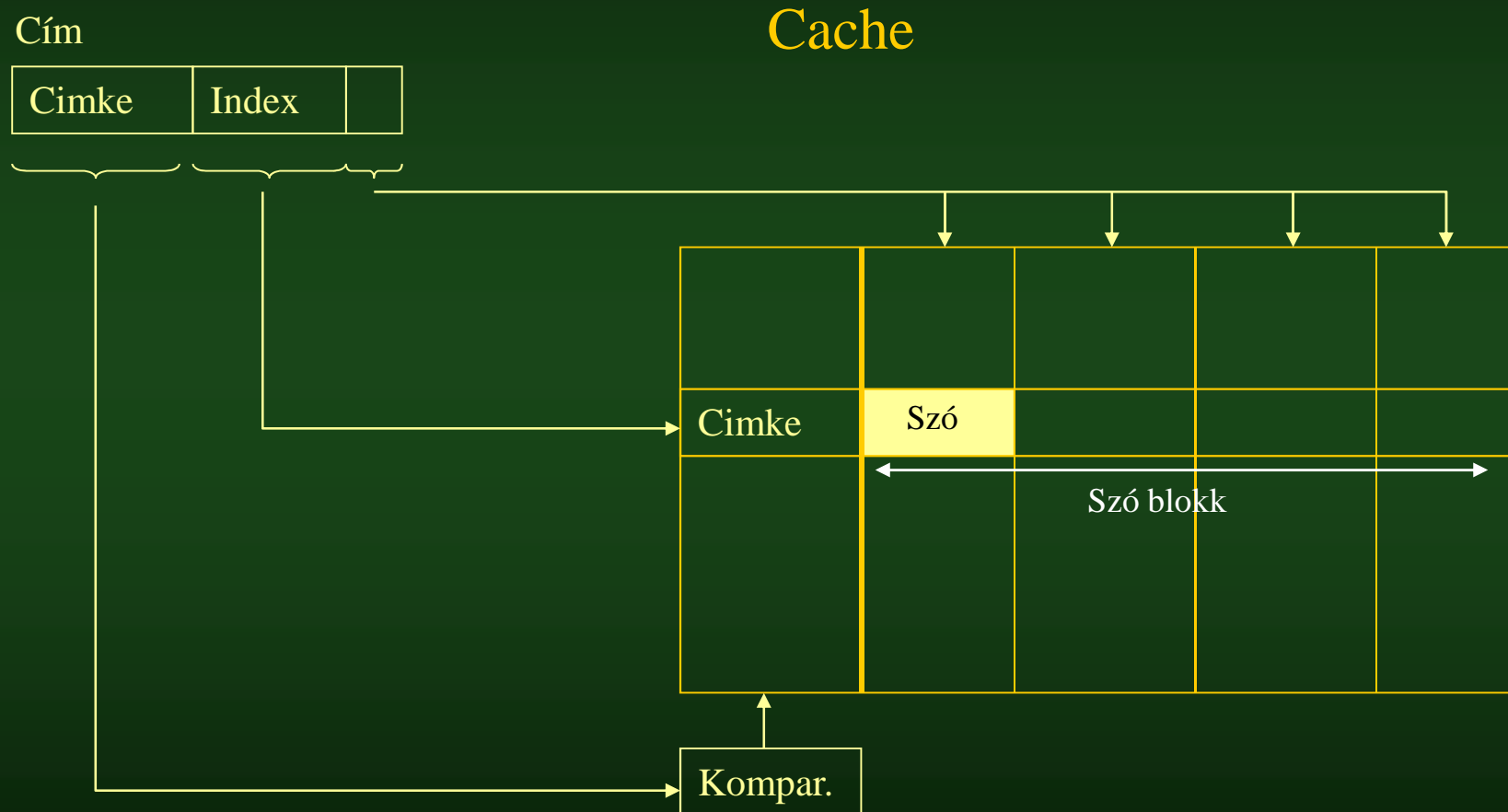
A klasszikus gyorsítótár

- A CPU és a központi memória között
- Hardveres megoldás, még az OS számára is láthatatlan
- Mostanában két szintes (L1, és L2 szint), néha három
- Gyakori a szétválasztott adat- és instrukció gyorsítótár megoldás (Neumann elvet sért, de gyorsít!)
- A cache tervezés során ügyelni kell az adat konzisztenciára (ugyanaz a tartalom mind gyorsítótárban, mind a központi memóriában)
 - Címzés során mind a cache, mind a M címződik.
 - Ha találat van a cache-ben (cache hit). Szó transzfer.
 - ha nincs találat (cache miss). Cache miss penalty fogalom. Blokk transzfer.
 - Memória írás (store) probléma: konzisztencia biztosítás

A regiszter, a cache és a M struktúra

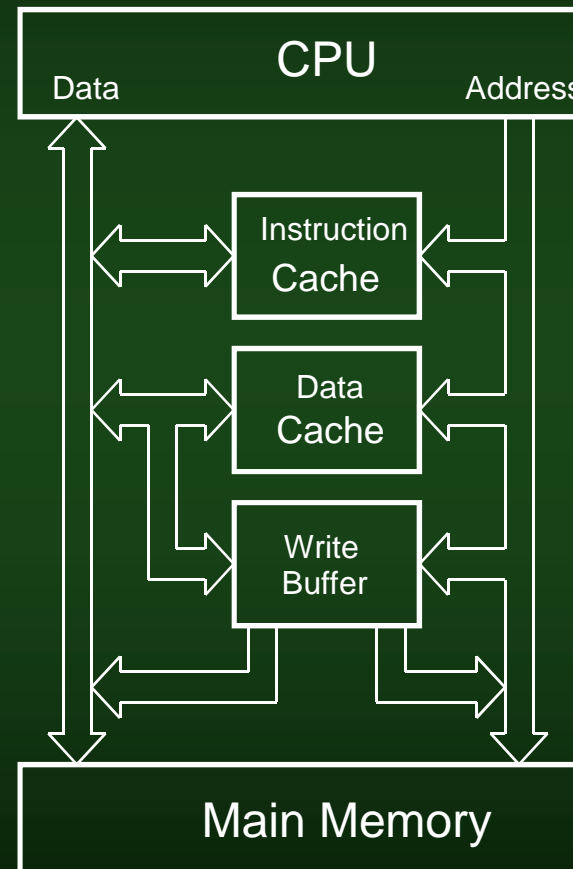
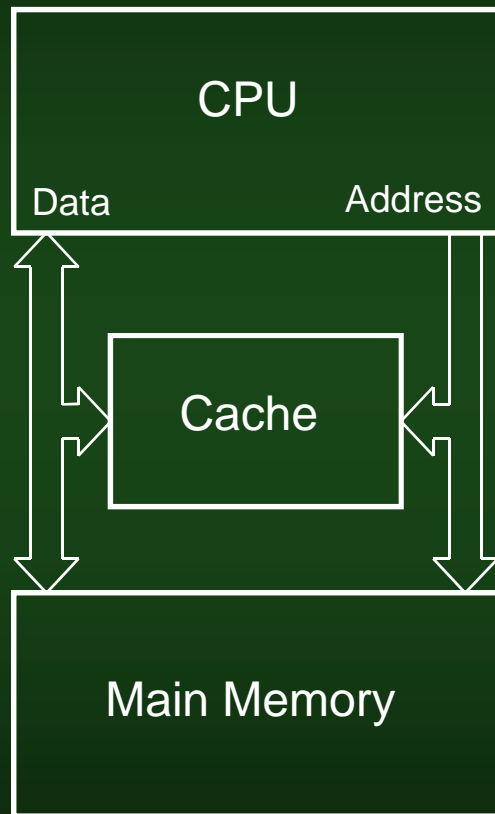
Blokkos cache

A cache tervezés

- A cache mérete
- A blokk mérete
 - Újonnan felhozott adat használatának valószínűsége
 - A cache-ből kicsorduló adat újrafelhasználásának valószínűsége
- Mapping: mely cache helyet foglaljon el egy-egy blokk
- Replacement algoritmus: mely blokk kerüljön ki a cache-ből, ha egy újnak kell a hely (LRU: Least Recently Used)
- Write Policy (store során)
 - Memóriába is írjunk, ha cache blokkba írtunk,
 - Csak akkor írjunk a memóriába, amikor a blokk helyére új kerül (replacement). Write Buffer-es cache.

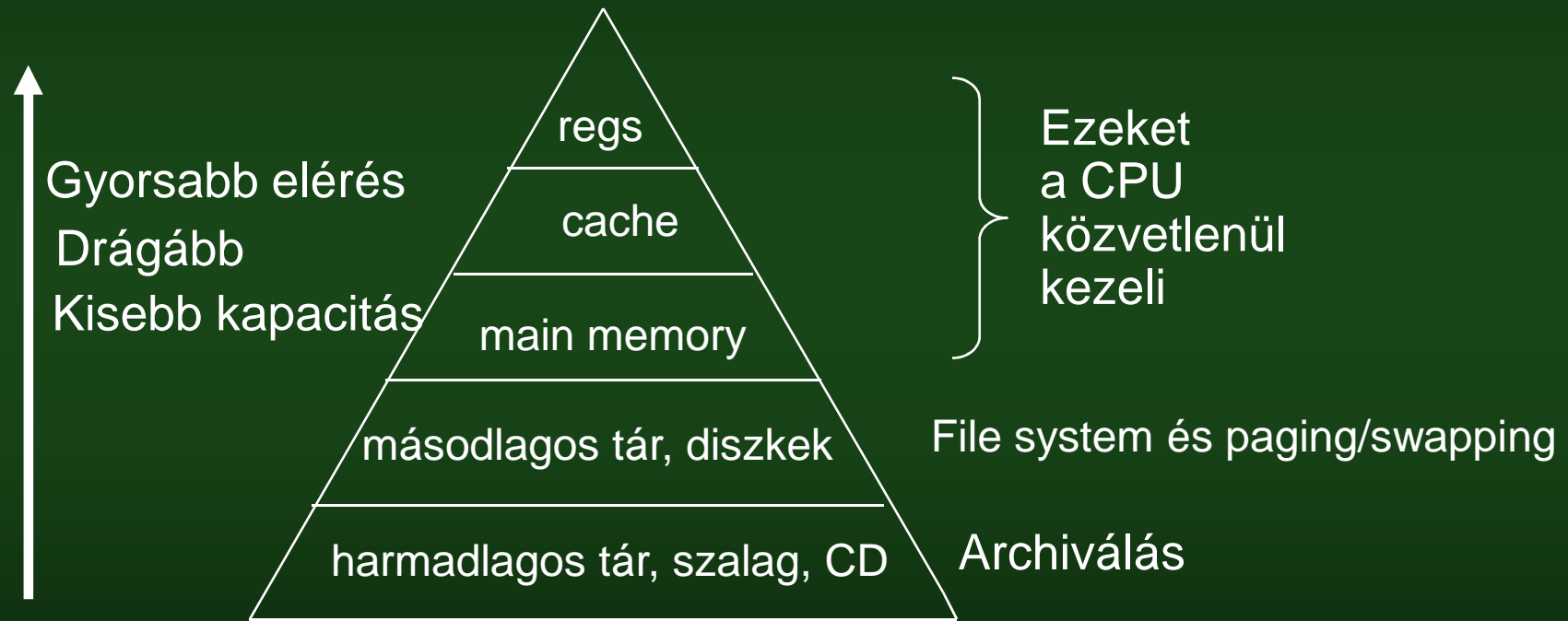
Egyszerű és Write Bufferes Cache

Az asszociatív tár

- Tartalom szerint címezhető tár
- Translation Lookaside Buffer
- A CPU-hoz közeli tár, a memóriamenedzselést segíti
- Majd az OS tárgyban vesszük.

A memória hierarchia

Számítógép architektúrák

A memória
VÉGE